

Václav
Jiřík

ŠUMAVSKÁ ODYSEA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

| Šumavská
odysea

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Šumavská

odysea

| Václav Jiřík

Nakladatelství EPOCHA

Na místě je poděkování těm, kteří se zasloužili o vydání této knihy. Na čelném místě to jsou Lázně Františkovy Lázně, a. s., a Stavoplast kl, spol. s r. o. Všem patří nejen autorův dík, ale také následující stránky...

Copyright © Václav Jiřík, 2014

Cover © Josef Kroupa, 2014

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-198-6

Obsah

Úvod	7
Hranice	19
Studená hodina	161
Použitá literatura	305

Úvod

Únorový zvrat v roce 1948 značně zaskočil část české společnosti, i když bylo nad slunce jasné, kterým směrem se poválečný vývoj bude ubírat. Přes všechny varovné signály si veřejnost nedovedla připustit, že se za tím skrývá zásadní destrukce dosavadních společenských a sociálních struktur, které byly budovány po dlouhá desetiletí. V tomto směru, alespoň zpočátku, neměli jasno ani komunisté. Mluvili o jakési specifické, vlastní cestě k socialismu. Otázkou bylo, co mínili vážně a co patřilo k matení veřejnosti. Tyto úvahy zmizely bezprostředně po jejich vítězství. I když flirtování tímto směrem si zcela neodpustili. Tak například nový ministerský předseda Antonín Zápotocký ještě v červenci 1948 mluvil o přípravě zákona o dobrovolném vystěhování. Surovost, s jakou komunisté přistoupili k realizaci vlastních cílů, nemohla nechat nikoho na pochybách. Teprve tehdy, když už bylo pozdě, některým postiženým konečně svitlo. To se ale již ocitli na jakési ošklivé skluzavce, záleželo čistě na nich, jak se zachovají. Zda budou pokračovat samospádem, či se postaví na odpor. Obě řešení s sebou nesla specifická rizika.

Ani na okamžik nesmíme zapomenout na jednu důležitou okolnost. Poválečná generace žila v sevření ocelových obručí vlastních zkušeností. Kapitoulou sama pro sebe byly obavy malých států a národů z dalšího vývoje. Staly se hříčkou v rukou velmocí, což nejvíce vyhovovalo Stalinovu Sovětskému svazu. Něco podobného existovalo i v minulosti, tentokrát bylo ohrožení vlastní identity daleko větší. Zapomnělo se na to, že v dějinách sice existují jisté zákonitosti, ale v žádném případě se neopakují. Po mnichovském traumatu z roku 1938

a březnové okupaci 1939 se český národ ocitl na periferii evropského společenství. Dvě stanná práva, vyvražděné Lidice a Ležáky, gilotina nejen na Pankráci, ale v řadě velkých německých měst a koncentrační tábory byly symptomy vyhlazovací politiky. Šlo o samu národnostní podstatu. Konec války vše napravil, Československo se vrátilo tam, kam po právu patřilo.

Poučení bylo nasnadě – zlo nemůže nikdy trvale zvítězit nad dobrem. Jak se vzápětí ukáže, byla to iluze, nebezpečná iluze. V případě nacistického Německa k této zásadě skutečně došlo. To však nebylo jediné tehdy existující zlo. Stalinův Sovětský svaz pronikl do Evropy a při tom bezostyšně exportoval princip vlády jedné strany. Něco podobného, co zde již jednou bylo. Žádný prostředek mu přitom nebyl cizí. Podmínkou úspěchu bylo, že vítězné státy si „rozporcovaly“ svět do sfér vlastního vlivu. Byl za tím v nejodpudivějším slova smyslu skrytý velmocenský cynismus. Skutečné zájmy porobených národů a států šly stranou – z osvobozených se tak rázem stali ujařmení. S tímto danajským darem měla žít střední a východní Evropa dlouhých padesát let. Pokud někde něco zaskřípělo, byl použit osvědčený lék – tanky. Stalo se tak v Berlíně 1953, Budapešti 1956 a v Praze 1968. Vznikla tak bezútešná situace, zdálo se, že neexistuje síla, která by tomu mohla zabránit.

Nelze přehlédnout ještě jednu podstatnou skutečnost. Českoslovenští komunisté byli na rozdíl od ostatních satelitních států nejsilnější politickou stranou v zemi. I když lze mít k volbám v roce 1946 řadu výhrad, nelze jim upřít jistou věrohodnost. Byly svědectvím o tom, že společnost byla zásadním způsobem rozdělena. Komunisté to dokázali mimo jiné na úkor neobratnosti politických protivníků. A přitom se nemuseli – na rozdíl od jiných satelitních států – opírat o přítomnost sovětských okupačních jednotek. I když na druhé straně by jejich násilný příchod z východního Německa nebo Maďarska nebyl žádným složitým problémem. Dobře si to uvědomoval prezident Beneš, Stalin to později Gottwaldovi vytýkal jako jistou bezstarostnost. Byl to další důkaz toho, že si komunisté byli svými pozicemi

ÚVOD

dostatečně jistí. Ostatně průběh únorových dnů jim dal – bohužel – plně za pravdu.

Důsledkem „únorového vítězství pracujícího lidu“ byly dosud nevidané společenské, sociální a majetkové změny. S něčím obdobným se v našich dějinách nesetkáváme. Jisté podobenství lze nalézt jedině v *Obnoveném zřízení zemském* z roku 1627, kdy došlo k frontálnímu útoku proti nekatolíkům. Byl jim sice zabaven majetek, ale na druhé straně mohli volně odejít ze země. O něčem podobném si jejich potomci z poloviny 20. století mohli nechat tiše zdát. Za své s definitivní platností vzala nedokonalá poválečná demokracie, kterou nahradila „lidová demokracie“. Což ve skutečnosti nebylo nic jiného než kopie totality sovětského typu. Ze světa zmizela základní lidská práva a nahradilo je mnohomluvné vysvětlování nevysvětlitelného. Republika – vykořeněna ze své podstaty – opustila evropskou civilizaci a ocitla se za Uralem.

Hranice odjakživa patřily k zásadním atributům státní existence, stát si tak chránil svou ekonomickou a politickou suverenitu. Na druhé straně to, jak s nimi zacházel, vypovídalo o jeho charakteru. V těch rozumnějších byl pohyb přes hranice plynulý, zbloudilí houbaři byli bez problému navráceni domů. Občané z obou stran si ani pořádně neuvědomovali, kde vlastně žijí. Ovšem i zde existovaly různé zákazy a omezení. Vesměs se jednalo o zboží, které vykazovalo značné cenové rozdíly, a tak se na něm dalo vydělat. Aby se zabránilo podobným spekulacím, byli hříšníci na řídce střežené hranici odchyťováni. Trestem jim byly citelné pokuty, v horším případě několik dnů vězení. Obě strany – jak strážci, tak pašeráci – dobře znaly pravidla hry a podle toho se také chovaly. Někteří z pašeráků tak činili ze sociálních důvodů, protože kolem hranic již tehdy nebylo příliš šancí na zaměstnání. U jiných šlo o příjemné šimrání bránice, při každém „ošulení“ státu o clo a daně cítili slastný pocit.

Tento způsob ochrany státních hranic převzatý z habsburské monarchie pokračoval i po vzniku samostatné republiky. Jejími monopolními strážci byli členové Finanční stráže. Nic se na tom nezměnilo ani v kritickém roce 1938, kdy hlavně oni nesli tíhu bojů s henleinovským

Freikorpssem, což někteří z nich zaplatili svými životy. V září 1938 se stali svědky dobrovolného exodu sudetoněmeckého obyvatelstva z pohraničního území do nacistického Německa. Po mnichovské dohodě přestala historická hranice existovat a přesunula se spolu se svými strážci hluboko do českého vnitrozemí. Jak se vzápětí ukázalo, žádný vděk za věrnost demokratickému státu nesklidili. Nehledě na to, že finančníci se v květnu 1945 jako první na základě vládní výzvy vrátili do pohraničí na svá původní místa, která museli opustit. Obvykle zde narazili na pseudopartyzány, odbojáře z revolučních gard a podobných organizací, kteří terorizovali své okolí. To byl první konflikt s nimi, další na sebe nenechal dlouho čekat.

Na únorovou porážku bylo zaděláno dávno předtím, mimo jiné při jednání v Košicích. Komunistům byl v nové vládě svěřen veledůležitý rezort vnitra, prvním poválečným ministrem se stal Václav Nosek. Na rozdíl od svých politických protivníků byli na jednání perfektně připraveni. Podařilo se jim prosadit jednak to, že bude „podchycena ozbrojená masa občanstva a do bezpečnostní služby budou zařazeni mladí a vhodní lidé“, a jednak to, že „budou utvořeny zvláštní pohotovostní jednotky jako zálohy do pohraničí“. Zabili tak dvě mouchy jednou ranou. Navenek se tvářili vůči nové republice loajálně, ale ve skutečnosti si přihřáli svou stranickou „polívčičku“. Tak v létě 1945 vznikl 1. Pohotovostní pluk NB, složený z již zmíněných pseudoodbojářů. Strana si je tak zavázala, neboť za normálních okolností by nemohli projít řádným prověřovacím sítím, vesměs postrádali základní profesní i morální schopnosti. V krátké době se z nich stala partajní pretoriánská garda. V únoru 1948 byli nasazeni v Praze a z jejich řad vzešla řada pozdějších estébáků.

Pohotovostní pluk byl umístěn v severních a západních Čechách a měl být použit v případě jakékoliv sudetoněmecké rezistence. K něčemu podobnému, jak známo, nedošlo ani v okupovaném Německu a až na několik drobných případů – jež byly navíc značně politicky nafouknuty – ani v Československu. Vznikla tak nebezpečná situace, několik tisíc mužů leželo ladem, což v sobě skrývalo nečekané problémy. Proto bylo nezbytně nutné najít jim odpovídající místo. Nejvíce to

ÚVOD

hořelo při ostraze na hranicích s Bavorskem, tj. americkou okupační zónou. Finanční stráž na vše nestačila, proto musela občas přijít na pomoc armáda. Rozhodovalo přitom několik okolností – nejdůležitější bylo, že do jejich řad nebyly přijímány nové síly. Ti finančníci, kteří přišli z Podkarpatské Rusi, však rozhodně nepatřili k obdivovatelům Sovětského svazu a ideologie, kterou ztělesňoval. Jim nikdo nemusel blíže vysvětlovat to, co zažili na vlastní kůži. To ještě více podpořilo kritický postoj sboru vůči tomu, co se v republice dělo. Nejpodstatnější však bylo, že za této situace Finanční stráž stárla jako celek.

Hranice s poraženým Německem, přesněji řečeno s americkou a sovětskou zónou, nedoznala žádných změn. Nechyběly však tendence, nutno zdůraznit soukromého rázu, připojit část německého území a jeho obyvatelstva k republice. Konkrétně se jednalo o Lužice, Lužické Srby a Kladsko, výrazně se přitom exponoval nestor českých archivářů, pozdější akademik Václav Vojtíšek. Kuriozity tohoto typu neměly naděje na sebemenší úspěch. Hranice se nezměnily, co se však zásadním způsobem změnilo, byla realita a atmosféra kolem jejich střežení. Delikty ilegálních přechodů mnohonásobně narostly. Jejich motivace byla ve většině případů sociální, jednalo se o samé dno. Přes hranice byl leckdy přenášen suchý chléb (!), životní úroveň v obou zónách byla podstatně horší než v republice. Obzvláště krutá byla v sovětské. Důsledkem specifické situace bylo to, že na pašování se ve zvýšené míře podílely ženy, zatímco muži se stali oběťmi válečného běsu, v lepším případě skončili v zajetí. Děly to hlavně pro své hladovějící děti. Finančníci je nestačili chytat, tresty byly směšné – několik dnů vězení či pokuty a v případech cizích státních příslušníků vyhoštění.

Pochopitelně, že staří pašeráci z obou stran hranice, pokud přežili válečné hrůzy, neodešli do penze. V ještě větší míře obnovili svoji činnost a na rozdíl od své amatérské konkurence byli podstatně úspěšnější. Finančníci o nich věděli, mohli si však být jistí tím, že při vzájemných setkáních proti nim nepoužijí zbraně. Nepsané zákony z časů předválečné republiky ještě zcela nezmizely ze světa. To byla další změna k horšímu, k níž na hranicích došlo. Mladí a později odsunutí sudetští

Němci se v tomto směru nežinýrovali. Zbraní, od pistolí po samopaly, se v okolí povaloval dostatek, většina mužů navíc měla za sebou vojenský výcvik a leckdy bohaté frontové zkušenosti. Cena, váha a respekt k lidskému životu z hranic postupně mizely. Často šlo, jak na jedné, tak i druhé straně, o holé životy. Na české straně si odnesli v tomto směru smutný primát mladí vojáci a esenbáci. Na rozdíl od finančníků jim nikdo nevštěpoval do hlavy, že bez lidských ohledů se střežení hranice neobejde. Na druhé straně by proti zkušeným „frontákům“ v glazé rukavičkách stěží obstáli.

Prvním poválečným šéfem ministerstva financí, pod které Finanční stráž spadala, byl slovenský lékař dr. Vavro Šrobár. Byl to již starší muž, Benešův člověk, přestože byl zřejmý nedostatek finančníků, doplňování sboru však neinicioval. Po květnových volbách v roce 1946 se rezortním ministrem stal člen vítězné strany komunista dr. Jaromír Dolanský. Od něho se něco podobného nedalo očekávat. Místo toho ale došlo v červenci 1946 – bezprostředně po vítězných volbách komunistů – ke vzniku Pohraničních útvarů SNB. Policie tak byla oficiálně pověřena střežením hranic. Vznikla absurdní situace, v pohraničních obcích od té doby existovaly tři stanice ozbrojených složek – Finanční stráž, běžné exekutivy SNB a Pohraničních útvarů. Ty se musely od samých začátků seznamovat se střežením hranic jak po teoretické, tak praktické stránce. Jednoznačně šlo o politické rozhodnutí, jinak by plně postačilo doplnění stávající Finanční stráže. Ta však byla od samého počátku pro komunisty nedůvěryhodná.

A tady začíná dlouhé období, které definitivně skončilo až se společenskými změnami po roce 1989. V žádném případě ho nelze chápat bez širšího kontextu. Bylo součástí politického systému, který se chopil moci. Řečeno značně zjednodušeně, řadový občan byl sevřen obručemi různých zákazů a omezení, jejichž nedodržení s sebou neslo riziko vysokých trestů včetně toho nejvyššího – smrti. Lidé se ocitli v situaci, v níž česká společnost nikdy nebyla, nepočítáme-li nacistickou okupaci. Proto se zcela zákonitě musel dostavit odpor. Jeho opakem bylo přitvrzování moci. V praxi to potom vypadalo tak, že světlo světa spatřila řada zákonů, které měly budit zdání právní legalizace.

ÚVOD

Netřeba příliš zdůrazňovat, že byly v zásadním rozporu nejen s historickými tradicemi, ale hlavně s obecným chápáním demokracie a humanity.

Listování v třiadvaceti letech historie tohoto typu ochrany státních hranic není nikterak povzbudivé čtení. Jsou za ní skryty stovky, možná tisíce zničených lidských osudů, dlouhá léta vězení, pobytu v táborech nucených prací a na nejzazším místě tragicky ukončené lidské životy. Na rozdíl od životní úrovně kvalita ostražnických hranic neustále stoupala. Za pomoci různých „technických pomůcek“ dosáhla téměř dokonalosti. Což se o již zmiňované životní úrovni nedalo říci ani v náznacích. I to charakterizovalo tehdejší politický model. Doprovázela jej demagogie nejhrubšího zrna, kde se z černého dělalo bílé a naopak. Cena lidského života poklesla na nejnižší úroveň. Podobně jako při monstrprocesech se každému „úspěšnému“ zásahu na hranicích veřejně aplaudovalo. Byť v tomto případě to platilo spíše v přeneseném slova smyslu. Tato krvežíznivost je dalším flagrantním důkazem totálního úpadku lidské morálky a sounáležitosti. Bez nepřítelů se prostě nedalo žít, a pokud nebyl po ruce, bylo nutné si ho rychle „vyrobiť“.

Důležitým dnem únorové krize byl 23. únor 1948. Tehdy byly zrušeny dosud platné cestovní pasy, přesněji řečeno platily se zvláštním potvrzením. Jejich majitelům, kteří neměli naději získat podobný certifikát, nezbylo než místo legální zvolit ilegální cestu. Naděje na její úspěch byla zpočátku poměrně vysoká, straně věrní esenbáci byli z hranic staženi do hlavního města, kde sehráli neslavnou roli. Alespoň okrajově je nutné rovněž zmínit organizaci Pohraničních útvarů SNB. Jejich velitelství se nacházelo v Praze (SNB útvar 9600) a skládalo se ze tří pluků, jejichž velitelství byla umístěna v Liberci, Plzni a Brně. To však netrvalo dlouho, v březnu 1948 byly pluky zrušeny a nahradily je prapory. Protože hlavní důraz této publikace je kladen na jihozápadní a jižní hranici s americkou zónou v Bavorsku, je třeba zmínit alespoň ty nejdůležitější – Plzeň, Písek či České Budějovice. Na úloze Útvaru 9600 se nic nezměnilo, to nejpodstatnější však ještě mělo přijít.

Tuto skutečnost potvrzuje i druhá strana, konkrétně prorežimní publicista Ota Holub, kterému nelze upřít jistou věrohodnost a publikování dosud utajených informací. Potvrzuje, že situace v inkriminovaných únorových dnech na bavorských hranicích byla kritická. V té době se začal enormně zvyšovat počet uprchlíků jako reakce na politický zvrat. Doslova uvádí, že většina jejich strážců byla odvezena do Prahy a dalších měst ve vnitrozemí. K určitému zlepšení došlo koncem února po jejich návratu. „Počátkem března 1948,“ uvedl ve své knize *Smrt ze zálohy*, „každé oblastní velitelství ve vnitrozemí odesílalo 15–17 příslušníků jako posilu k útvarům na bavorské hranici. Každý měl mít pistoli, samopal a dva zásobníky. Události posledních hodin ukázaly, že toto rozhodnutí není zbytečné...“ Vznikly však jiné problémy, nucení strážci hranic s tímto převelením nesouhlasili. Nemluvě o tom, že jejich nasazení bylo značně omezené, protože jim hrozilo, že v hlubokých pohraničních lesních masivech fatálním způsobem zabloudí.

Nutno doplnit, že v té době sloužilo na hranici 6272 esenbáků a 3165 finančníků (údaj pochází z počátku roku 1949). Klíčovým dokumentem, který s definitivní platností rozhodl tuto schizoidní skutečnost, byl Zákon číslo 275 z 2. prosince 1948. S platností od příštího roku byla Finanční stráž zrušena a jediným monopolním strážcem hranic se stala Pohraniční stráž SNB. Proti finančníkům bylo vedeno intenzivní tažení již od února téhož roku. Část jich byla propuštěna do civilu a část přeložena na jiná, nedůležitá místa ve vnitrozemí. Pouze zlomek, pokud splňoval kádrová a politická kritéria, byl přeřazen k esenbákům. Pravdou bylo, že část finančníků – ať již v civilu, nebo v uniformě – se podílela na převádění přes hranice. Ostatně k něčemu podobnému docházelo, byť v menší míře, i u esenbáků. Rozhodovaly přitom sympatie k předválečnému demokratickému státu a antipatie k nastupující totalitě.

Jádro sporu nespočívalo pouze v tom, že vnitro mělo při střežení hranic dominantní postavení. V prvé řadě šlo o totalitní praktiky, které nezaměnitelným způsobem doprovázely jeho činnost. V této souvislosti se ještě na okamžik vrátíme k nedůstojné likvidaci Finanční

stráže. Jedno bylo od samého počátku zřejmé, nestalo se tak ze dne na den, celá akce byla dlouhodobě a pečlivě připravována. Flagrantním důkazem jsou dokumenty uložené v Archivu bezpečnostních složek v Brně-Kanicích. První z nich není datován, z textu je však zřejmé, že k prověrce došlo bezprostředně po únorovém převratu. V hlášení je blíže komentována situace Finanční stráže v Karlovarském kraji. Úvodem jsou vypsána jména deseti členů, kteří byli nuceni odejít do civilu, anebo byli přeloženi. Většinou se jednalo o starší finančníky v hodnostech respicientů, respektive inspektorů. Najdeme zde i bývalé legionáře, většina z nich v kritickém roce 1938 bojovala v řadách SOS (Stráž Obrany Státu) proti henleinovcům.

Proto se cítili oprávněně rozhořčeni. Jako důvod odvolání byla u některých z nich uvedena nic neříkající „předcházející politická činnost“. Zasáhly také místní a okresní akční výbory, zlověstné likvidační instituce. U dalších z nich nebylo uvedeno nic, ostatně i to charakterizuje dobu a její aktéry. U dvou je poznámka, že byli zatčeni „pro podezření ze zneužití úřední moci“. V závěrečném komentáři jim kupodivu nebyla vytýkána závadná politická činnost. Místo toho se zde objevuje poznámka, že prověrka byla vůči té, která proběhla v policejních řadách, nedostatečná, doslova až „směšná“. To nevěstilo, jak se vzápětí ukázalo, příjemnou budoucnost. Na své si také přišla obvyklá demagogie. Jako obecný nedostatek bylo shledáno to, že finančníci měli nedostatek přímých telefonních linek. Proto museli používat ty, jež měly k dispozici pohraniční útvary SNB. Na místě je otázka – kdo z nich byl preferován a na čí úkor se tak stalo?

Nyní k druhému dokumentu z kanického archivu. Nutno předeslat, že finančníci si dobře uvědomovali nebezpečí, které jim hrozilo, a odkud vzešlo. Podle toho se také chovali. Na počátku roku 1947 vypracovali obsáhlou zprávu, v níž pečlivě zdokumentovali nejen drobné prohřešky, ale také vážné nedostatky svých „nových kolegů“. Byla označena jako *Pamětní spis o situaci ve Finanční stráži* a k vyřízení ji dostal vysoký úředník ministerstva vnitra Jindřich Veselý. U tohoto muže se na okamžik zastavíme. Již před válkou byl vyšším funkcionářem KSČ, za války byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald

a po skončení světového konfliktu ho čekala závratná kariéra na ministerstvu vnitra, úzká spolupráce se sovětskými poradci, krátký čas stál dokonce v čele Státní bezpečnosti. Jeho sebevražda v roce 1964 – tehdy byl ředitelem Ústavu dějin KSČ – značně zčeřila hladinu v zasvěcených kruzích. Byl přítomen u celé řady akcí, které jsou dodnes obestřeny tajemstvím.

Na desítkách případů – byly číslovány – se poukazovalo na to, že noví strážci hranic postrádali nejen služební, ale hlavně morální kvalifikaci. Tak například v Kryštofových Hamrech si vyrazili dva esenbáci ilegálně do Saska, sovětské okupační zóny. Byli polapeni a přes Vejprty vráceni do Československa. Za údajným důvodem stálo něžné pohlaví. Tento druh turistiky byl ve vysokém kurzu. O něco podobného se pokusila další dvojice esenbáků z Českého Wiesenthalu, dnešní Lužná. Jednomu z nich se při zatýkání podařilo uprchnout, druhý z nich se vrátil domů v doprovodu sovětské eskorty. Ve spise dále stojí, že esenbáci zneužívali svého služebního postavení k pašování různého zboží. V Libé na Chebsku, tentokrát se jednalo o americkou zónu, přenášela další dvojice přes hranice tvrdý alkohol a zpátky se vracela s cigaretami. Jinými slovy činila přesně to, proti čemu měla na hranicích zasahovat.

V již zmiňovaných Vejprtech se dal na pašování prostřednictvím zdejšího Němce jeden strážmistr SNB. Ve zprávě je uvedeno, že se jednalo o potraviny v množství 10 kg mouky, 2 kg cukru, 2 pytle brambor a 5000 říšských marek, které zde stále platily. Nečinil tak zadarmo, zpátky se mu vrátily dvě osobní auta a jeden motocykl. Tento do očí bijící nepoměr byl důkazem toho, jak zoufalá situace v zásobování obyvatelstva vládla v sovětské zóně.

Všeobecně bylo známo, že v Plesné na Chebsku zuřil mezi komunisty a nekomunisty nevybíravý politický boj. Pozdější vítězové si to s poraženými tvrdě vyřídili. Vraťme se však k našemu pamětnímu spisu, v němž se objevily tři případy z Plesné. Vyšetřováním krádeže u zdejšího řezníka se kupříkladu zjistilo, že jeho prostřednictvím sovětské vojáky z Brambachu propašovali do republiky dvě harmoniky a gramofon. Finanční strážci však nebylo nic nahlášeno, přišla na to

ÚVOD

víceméně náhodou a inkriminované předměty zabavila. Finančníci zadrželi při pašování hudebních nástrojů jednoho odsunutého Němce a předali ho SNB. Ten byl však bez sebemenšího trestu příští den propuštěn na svobodu. V dalším případě finanční strážci zabavili u jednoho pašeráka větší množství cigaret, nenahlásili to a ponechali si je pro vlastní potřebu.

Americké cigarety, byť značně předražené, byly kýženým artiklem. V Československu dále platil přidělový systém, který byl vůči kuřákům značně skoupý, tuzemské značky navíc nevynikaly přílišnou kvalitou. Na této skutečnosti postavili svůj plán dva strážmistři SNB z Aše. U jednoho národního správce v Mokřinách si ukryli své cigarety. O tom, kde je získali, nepadla žádná zmínka (celkem jich bylo patnáct tisíc!). Postupně je po částech odebírali a předávali do oběhu. Celá záležitost praskla poté, když u našeho trojlístku došlo k obchodním nesrovnalostem. Také v Kraslicích, konkrétně v Hraničné, došlo k pašování hudebních nástrojů. Jednalo se o jednu basovou a deset foukacích harmonik. Prostřednictvím jedné ženy je dodali sovětsí vojáci z Brambachu, kontraband byl určen jistému strážmistřovi SNB. Existovaly však případy daleko závažnější. V lednu 1946 byl v Mikulovášicích na Šumpersku zatčen svobodník SNB Josef Skalický, neboť spáchal loupežnou vraždu, za niž byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Jednalo se o další důkaz toho, že výběr k Pohotovostnímu pluku a následně k SNB byl prováděn krajně nezodpovědně.

Jak již bylo řečeno, zadržení na hranici se negativně promítlo do života postižených. Někdy to trvalo dlouhá desetiletí. Perzekucním zásahům se nevyhnulo ani jejich bezprostřední okolí. Postupně se vytvářela hraniční pásma, do kterých byl vstup buď omezen, nebo úplně zakázán, a ta se neustále rozšiřovala. Vzaly zde za své nejen samoty, ale leckdy i celé osady. Důvod byl celkem zřejmý – mohly sloužit „narušitelům“ jako úkryt. Ze stejných příčin byla zlikvidována řada komunikací. Nedělo se tak ze dne na den, ale postupně v toku měsíců a roků. Vytvořil se jakýsi hluchý prostor bez lidského života, do něhož se mohlo jediné na propustky. Jediným kladem tak paradoxně bylo, že příroda zůstala chráněna před neomalenými zásahy. Podél

celé hranice se táhnul vykácený pruh, na kterém se experimentovalo s tím, jak co nejvíce ztížit jeho přechod. Všechny prostředky byly dobré, včetně smrti uprchlíků, nic jiného si přeci – slovy tehdejší propagandy – nezasloužili. Absurdita tak byla naplněna, zvířata a ptáci si mohli dělat, co chtěli...

Hranice

Na československých hranicích panovala jasná pravidla, jež byla po únoru 1948 zčásti převzata a částečně doplněna o nová, odpovídající obrazu nové státní moci. Po svém zadržení byli neúspěšní uprchlíci eskortováni na nejbližší policejní stanici, kde s nimi byl sepsán krátký, víceméně orientační protokol. Byly v něm uvedeny jejich osobní údaje, motivy útěku, den a hodina zadržení atd. Do jaké míry byl věrohodný, ukázalo následující vyšetřování. Odtud putovali do věznice a před soud na okresní úrovni, zajímavější případy byly předávány nejbližším služebnám Státní bezpečnosti. V počáteční fázi – do října 1948 –, pokud se nejednalo o souběh trestných činů, jim nehrozil nikterak vysoký trest. Maximálně šlo o několik týdnů vězení, to se však změnilo po vydání Zákona 231/1948. Týdny nahradily měsíce, k tomu ještě navíc přistoupil trest v tábore nucených prací vynášený politickými komisemi na krajské úrovni. Jeho délku, včetně soudního rozsudku, ovlivňoval třídní původ emigrantů. Prchajícího proletáře čekal podstatně nižší trest než polapeného továrníka nebo advokáta. Pochopitelně, že vedle trestů se k horšímu měnila atmosféra a okolnosti s ní spojené, hlídkující esenbáci stále častěji sahalo po zbraních.

První útěky, máme na mysli konec února a první březnovou dekádu roku 1948, byly živelné. O pozdějších různých odbojových sítích a jejich propojení na převáděče zde není ještě ani stopa, čas musel teprve nazrát. Zcela výjimečně se v tomto období setkáváme se skupinami uprchlíků větší než pět osob. Vesměs převažovaly dvojice nebo trojice, málokdy to byli jednotlivci. Člověk je tvor společenský, bylo tedy proti jeho podstatě vypravit se do hlubokých hraničních hvozdů

osamocen. V naprosté většině případů šlo o přátele, krajany, spolužáky, kolegy atd. Ženy, nebylo jich příliš, většinou doprovázely manžele, snoubence, popřípadě milence. Převažovaly osoby ze všech možných koutů republiky. Na rozdíl od Chebska a Ašska se Slováci objevovali na jižních hranicích výjimečně. Odlišná pravidla platila u místních obyvatel, tam to však lze vysvětlit tím, že pokud chtěli uprchnout, nebyl to velký problém. Znali dobře místní podmínky, počínaje přírodou a konče samotnými esenbáky. Na jejich úspěšné útoky se obvykle přišlo po kratší či delší nepřítomnosti v místě bydliště.

Zprávy se jmény zadržovaných uprchlíků putovaly k nadřízeným na úrovni pluku (po reorganizaci praporů), kteří je zpracovali do svodek. Dělo se tak prostřednictvím telefonů a dálkopisů – záleželo na tom, která z těchto forem komunikace byla k dispozici. Tak se dalo poměrně rychle zjistit, zda mezi nimi nebyly z bezpečnostních hledisek „zajímavé osoby“. Dalším protivníkem uprchlíků byly klimatické podmínky. Po horkém a suchém létě 1947 přišla tuhá zima. Pohyb v terénu byl ztížen mimořádným množstvím sněhu, netřeba připomínat, že zanechané stopy byly spojenci strážců hranic. Proto i v pozdějších letech počet útěků v zimě výrazně poklesl. V šumavských podmínkách měli jistý náskok zdatní lyžaři. Takovýto způsob přechodu se ale neobešel bez vynikající znalosti místa přechodu, což byl značný problém. Ani dobré čtení podrobných map nezaručovalo úspěch. Proto se záhy objevují na scéně převáděči vesměs z řad zdejšího obyvatelstva, perfektní znalci regionálních podmínek. K jejich činnosti se ještě blíže vrátíme.

První námi sledovanou skupinou jsou překvapivě sudetští Němci. V roce 1946 proběhl hromadný odsun a v republice jich zůstalo necelých čtvrt milionu. Zčásti se jednalo o antifašisty, smíšená manželství a jednak o tzv. specialisty. Výklad tohoto termínu je široký, vešli se sem kvalifikovaní skláři stejně jako zemědělství nádeníci. Přestože jim byl zabaven veškerý majetek a nevztahovala se na ně občanská práva, považovali své setrvání v republice za malé vítězství. Netýkala se jich existenční nejistota odsunutých a nehrozil jim bezprostředně hlad. Nic z toho se o jejich krajanech v Německu rozhodně říci nedalo.

Obzvláště smutné zkušenosti získali ti, kteří byli odsunuti do sovětské zóny. Tím ovšem není řečeno, že ti, kteří zůstali v Československu, republiku milovali, pouze považovali tento způsob řešení za menší zlo a podle toho se chovali. Pokud však vzaly tyto okolnosti za své, bylo jasné, že s jejich perspektivami je to na pováženou. Nutno si však uvědomit, že se jednalo pouze o okrajový jev.

Po komunistickém převratu vzalo mnoho neodsunutých Němců hranice doslova útokem. Například útvar SNB Prenet na domažlickém okrese ohlásil, že 5. března 1948 uprchl do Bavorska z osady Trachmos Michal Breiz s celou rodinou, celkem se jednalo o šest osob. Do pohybu se dala dílem úspěšná a dílem neúspěšná lavina. Následujícího dne (6. března) dorazila z hranic další Jobova zpráva. Z obcí Nový Losintál, Stará Knížecí Huť a Zadní Valdheim v soudním okrese Tachov uprchlo 42 osob německé národnosti, z toho 18 mužů, 22 žen a 2 děti. Pro strážce hranic z útvaru SNB Přimda to byla mimořádná blamáž. To nebyl útěk, ale manifestační odchod! Donutil je, aby věnovali zdejším Němcům zvýšenou pozornost. Vše naznačovalo, že se jednalo o plánovanou akci. Následujícího dne zařadoval útvar SNB Nechanice v okrese Domažlice. Podařilo se mu zadržet na útěku dvě německé rodiny z Novosedelské Huti poblíž Poběžovic. Jednalo se o 7 osob, jež byly následujícího dne na příkaz okresního bezpečnostního referenta propuštěny na svobodu. Rozhodně to nebyla dobrá vůle, spíše skutečnost, že jejich práce byla nenahraditelná.

V dnes již neexistující obci Mýtnice bylo téhož dne útvarem SNB Grafenried u Poběžovic zadrženo 13 osob. Jednalo se o tři rodiny, které se podle hlášení připravovaly na útěk. Jedním dechem je k tomu ve zprávě dodáno, že v prostoru útvaru SNB Nemanice uprchlo devatenáct osob, celkem čtyři rodiny. V hlášení ale nebylo uvedeno, odkud byly. S sebou si vzaly pouze nejnnutnější věci jako například šatstvo. Je zde také zaznamenáno, že po jejich útěku vznikla kolem ošetřování dobytka kritická situace. O dva dny později (9. března) podle informací SNB Tachov uprchla z Pavlova Studence rodina Němce Keima, tři dospělé osoby a jedno dítě. Měli to jednodušší než ostatní uprchlíci,

žili na samotě padesát metrů od hranic. Proto si s sebou mimo šatstva mohli vzít i peřiny. Ve stejný den však byli strážci hranic úspěšní. Jednalo se o SNB Bělá nad Radbuzou, v půl desáté večer zadrželi na hranicích dvě německé rodiny, celkem sedm osob z obcí Erazim a Korytany. Nutno doplnit, že k něčemu podobnému docházelo také v západních Čechách. V Hranicích v Čechách se dali do pohybu zdejší němečtí textilníci, i když jich bylo podstatně méně.

Mimo hromadných pokračovaly i individuální útoky sudetských Němců. Byla to však labutí píseň, stále rostoucí rizika – počínaje vyššími tresty a konče střelbou – je odrazovala od podobného počínání. Nakonec zůstali ve hře staří, zkušení pašeráci ještě z časů první republiky. I k nim nás zavede následující vyprávění. Pro bližší informaci si uvedeme ty útoky, které proběhly v první březnové dekádě 1948 v teritoriu plzeňského pluku a později praporu. Dne 4. března strážci hranic z útvaru SNB v Eisendorfu (Železná) v okrese Domažlice zadrželi Bedřicha Feldmanna z Mnichova při pokusu o přechod do Bavorska. To již se vracel ze svého dobrodružného výletu. Podstatné bylo, že u něho našli valuty a skvosty v ceně půl milionu korun. I když to zde nebylo výslovně řečeno, jednalo se o ukrytý poklad odsunutých Němců. Sedmého března vojenská hlídka u Horní Vltavice zajistila dvojici mladých Němců, Viléma Vrba z Kieshüblu a Arnošta Schindhauera z Ústí nad Labem, u nich však nebylo nalezeno nic mimořádného.

O den později (8. března) byla v Železné Rudě zdejšími esenbáky zadržena Terezie Kufnerová, místní rodačka odsunutá po druhé světové válce, jež se sem vracela z Bavorska. Téhož dne opět zařadovali vojáci u Bělé nad Radbuzou a zajistili dvojici prchající opačným směrem. Jednalo se o J. Brichtla a A. Rackovou, která z těchto končin pocházela. Prchali z internačního tábora pro Němce v Kunčicích u Ostravy. O dva dny později hajný přivedl na stanici SNB v Horní Vltavici Rudolfa Sturma z Heidelbergu. To byl do jisté míry charakteristický případ, s velkou pravděpodobností se jednalo o bývalého zajatce. Těm většinou nebyl povolen vstup na území republiky. Sturm tak proto učinil ilegálně, konkrétně na Šumavě. Dostal se

do Vimperka a odtud vlakem odcestoval do Bílé Třemošné u Vrchlabí, kde se setkal s rodiči. Vracel se po stejné trase, cestou do Strážného ho však štěstí opustilo.

Ještě k jedné okolnosti, která není příliš známá. Také na tomto úseku hranice se opakuje to, co se dělo v její západní části. Pohraniční strážci dávali do svých hlášení i svá setkání s německými protějšky. Nutno si uvědomit, že Německo bylo okupovaným státem a okupanti nebývají obecně příliš milováni. Němečtí strážci hranic, ostatně i oni byli policisté, si museli být dobře vědomi toho, jak závažné informace svým českým kolegům poskytují. Nedá se zcela vyloučit, že mezi pravdivými informacemi, jak bývá za podobných okolností zvykem, si přišla na své dezinformace. Co vlastně bylo obsahem těchto informací, které se ocitly v hlášeních? Touto cestou dorazila 5. března k útvaru SNB v Přimdě zpráva o tom, že americké hlídky mají rozkaz zadržovat uprchlé Čechy a chránit je před útoky ze strany Němců. I když zde není uveden zdroj, je více než pravděpodobné, odkud foukal vítr. V tomto případě šlo víceméně o informaci obecného charakteru, běžně ale převládala konkrétní fakta, podle nichž se československá strana zařídila.

Tak útvar SNB Nové Údolí na okrese Prachatice v nedatovaném hlášení z druhé poloviny první březnové dekády oznamoval, že se od svých německých protějšků dozvěděl, že v posledním čase prošlo na jejich úseku deset ozbrojených osob. K něčemu podobnému také došlo u útvaru SNB Tachov, tentokrát jsou k dispozici přesná data, stalo se tak 5. března. Podle bavorských kolegů přešlo během 3. a 4. března hranice devětadvacet osob (!). Nebylo však blíže uvedeno kde konkrétně. Všechny se okamžitě ohlásily u německých úřadů, jeden z uprchlíků byl ozbrojen pistolí. Hlášení útvaru SNB v Eisenedorfu z 9. března upřesňuje místo, kde k setkání došlo – na Pleši. Podle Němců přešlo hranice v noci z 9. na 10. března pět osob české národnosti, které zadrželi Američané a mezi nimiž byl dokonce jeden strážmistr SNB. Tyto informace potvrdil jeden finančník s tím rozdílem, že ve skutečnosti se jednalo o vrchního strážmistra SNB, jež navíc doprovázela manželka.

K tomu, aby si čtenář udělal lepší představu o tom, co se na jižních hranicích s Bavorskem dělo, slouží následující chronologie. Je sestavena z archivních materiálů, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek v Brně-Kanicích. Nyní – po bezmála pětadesátiletém časovém odstupu – mohou budít dojem suchých a nezáživných faktů. Ostatně při podobném přístupu bude stejné platit s podobným odstupem i o nás, generaci let 1968 a 1989. Ani v jednom a ani v druhém případě to není spravedlivé. Protože i tehdy žili plnokrevní lidé se svými láskami a nenávisťmi, iluzemi a deziluzemi, nadějemi a prohrami. Vše násobilo drama na politické scéně, politika byla všudypřítomná. Neutralita se většinou nepěstovala, nebylo pro ni místo. Konfrontace se přestěhovala z ulic velkých měst a ocitla se v lesích na hranicích, kde kulminovala. Svědčí o tom uzlíky lidských příběhů včleněné do širšího dějinného proudu. A ještě na jednu věc nelze zapomenout – bez února 1948 by přirozeně nedošlo k událostem let 1968 a 1989.

Prvním neúspěšným uprchlíkem zadrženým na jižní části hranice byl Karel Čekan, kterého v osadě Mlýnce zadrželi 27. února strážci z útvaru SNB Studánky v okrese Domažlice. O dva dny později (29. února – shodou okolností byl přestupný rok) byla zajištěna na stejném místě Jana Čekanová. Vše bylo na počátku strašidelné hry, do které nedobrovolně nastupovali polapení kopečkáři. Jedině tak se dá vysvětlit, že u zajištěných nebyl uveden žádný další údaj. Proto nevíme, zda se jednalo o manžele či odkud vlastně přišli. Postupně dojde v tomto směru k jistému zlepšení, nicméně ještě dlouho budou mít tyto informace daleko k dokonalosti. Téhož dne byla v teritoriu útvaru SNB Nechanice, konkrétně u Wastlova mlýna, zatčena šestičlenná skupina. Převažovali v ní vysokoškoláci, u R. Tylečka bylo výslovně podotknuto, že studoval na vysoké škole obchodní. Dalšími studenty byli M. Doseděl, V. Hivnar, V. Opřátka a H. Svobodová. Jedině u V. Sochy bylo uvedeno jako zaměstnání modelář, všichni pocházeli z Prahy. To, že byli předáni Státní bezpečnosti v Klatovech, pro ně nevěstilo nic dobrého.

U Plešného jezera v okrese Prachatice zadrželi strážci hranic z útvaru SNB Nová Pec 1. března Josefa Vágnera. Také oni byli skoupí

na slovo, není zde uveden žádný identifikační údaj. Téhož dne byla zatčena další vícečlenná skupina, tentokrát „zpracovali“ strážci z útvaru SNB Kyselov v okrese Český Krumlov, stalo se tak na Zlatém Vrchu. Opět byla uvedena pouze jména bez jakýchkoli bližších údajů. Jednalo se o Z. Drápala, A. Krznara, Z. Zítka, Š. Baxu, J. Viciána a K. Štreicnera. Jediné, co bylo úplně jasné, byl směr jejich pochodu.

• • •

Prvního března uvízl v esenbáckých sítích poblíž hranic národně socialistický poslanec Bohuslav Deči. Stalo se tak v obvodu útvaru SNB Železná Ruda. V hlášení se objevil i jeho doprovod, konkrétně byla uvedena krajská tajemnice R. Pacejková a „pět neznámých osob“. V dubnu téhož roku ho zglajchšaltované Národní shromáždění zbavilo poslanecké imunity. Protože se jedná o případ, o kterém se až dosud mlčelo, budeme se mu věnovat podrobněji. Deči nebyl zdaleka jediným polapeným poslancem u hranic. Stále měl podobně jako zmínění kolegové zákonodárny mandát nemluvě o poslanecké imunitě, což se nehodilo do krámu novému režimu. Bez ohledu na tuto skutečnost, šly veškeré zábrany stranou. Nikdo si nemohl být jistý tím, co bude následovat. Dvojnásob to platilo o těch, kteří byli vůči novým mocipánům nějakým způsobem kritičtí. Z Dečiho polemik odcházeli jeho komunističtí protivníci značně pošramoceni – teď přišla jejich chvíle.

Na místě je blíže si představit Růženu Pacejkovou, národně socialistickou tajemnici pro ženy v Královehradeckém a Pardubickém kraji. V té době to byla čtyřiaadvacetiletá svobodná žena, čehož se později komunistická justice pokusila zneužít, ale k tomu se ještě dostaneme. Z titulu tajemnice se zúčastnila těch schůzí, na které byla vedením strany delegována. Při výslechu, ze kterého čerpáme, zcela odmítla, že by se její strana připravovala na vládní krizi. O tom, že k ní došlo, se dozvěděla z novin a rozhlasu. Porážku brala jako přechodnou s tím, že časem se vše uklidní. Rozhodně nepočítala s uzavřením sekretariátu v Hradci Králové. I po pádu vlády dále pokračovaly naplánované schůze. Dvaadvacátého února se osobně zúčastnila setkání v Lovčicích a Sendražicích. Byla také přítomna policejní prohlídce sekretariátu, ale ani tehdy ještě neztratila naději, že se věci nějak urovnají.

Naděje však začaly brát za své 27. února, kdy byl sekretariát zapečetěn. Zaměstnanci se sešli v Národní kavárně, kde jim poreferoval zástupce z ústředí. Na schůzi byl také přítomen poslanec Bohuslav Dečí, který byl po celou dobu v Praze. Vratme se ještě na okamžik k naší tajemnici. Pozdější soud zjišťoval, zda při posledních schůzích nedošlo k „pobuřování proti republice“. Svědkem u přelíčení ale nemohl být kdokoliv, ti byli vybíráni z nejspolehlivějších komunistů. V již zmíněných Lovčicích byl jedním takovým předseda MNV František Mrňák, protokol s ním byl sepsán už 26. února (!) na SNB v Chlumci nad Cidlinou. Hlavním řečnickem byla Pacejková, jež úvodem promluvila o obecné situaci. Řekla, že důvodem ministerské demise bylo odvolání pražských nekomunistických důstojníků SNB. Komunisté dělali prezidentu Benešovi odjakživa problémy, psal o tom ve svých knihách. Tehdejší ministr informací Václav Kopecký chtěl dokonce v roce 1937 pro sudetské Němce autonomii.

Tajemnice dále kritizovala znárodněný průmysl a organizování třiceti milionů brigádnických hodin. Na vlastní oči viděla práci ve Škodových závodech a uznala, že je špatně honorovaná. Kdyby prý tam byli poctiví vedoucí, nebyly by ztráty tak velké. Kritizovala také pozemkovou reformu, protože státní statky neprosperovaly. Naopak prosperovala půda přidělená soukromým zemědělcům, ta jim ale měla být odebrána. Mávala přitom *Tvorbou* se slovy: „Tam je to napsáno.“ Z této půdy se prý budou tvořit kolchozy. Živnostníkům oznámila, že jejich majetek bude združstevněn. Komunisté se solidarizují s Maďary, našimi úhlavními nepřáteli! Sídlo KSČ nesídlí v Praze, nýbrž v Bělehradě! A pokračovala dále. Podle svědkových slov většina přítomných zesměšňovala nejen ministry vnitra a informací, ale i ostatní vládní činitele. U přítomných komunistů to vyvolalo pobouření. K dobovým praktikám patřilo, že úplně stejné svědectví podepsali také tři další soudruzi. Státní soud, před kterým tajemnice a poslanec o rok později stanuli, přijal toto svědectví bez sebemenších rozpaků.

To jsme ještě značně vzdáleni od inkriminovaného činu, za který byla později naše dvojice nejen obžalována, ale také odsouzena. Nutno doplnit, že mimořádný čas s sebou nese iracionální lidské počínání.

Podepisoval se nejen na euforii vítězů, ale v opačném slova smyslu nevynechal ani poražené. Během vládní krize Pacejková uvedla, že se 23. února s Dečim dohodli, že ať již to skončí jakkoliv, oba se odjedou rekreovat. Podmínkou bylo, že tam neuslyší nic o věcech veřejných, měli všeho nad hlavu. Museli tak učinit telefonicky, neboť, jak dobře víme, tajemnice byla v Hradci Králové a poslanec v Praze. O místě rekreace nebylo rozhodnuto, původně se uvažovalo o Velké Úpě. Ta však vypadla z výběru, jelikož nebyla dostatečně vzdálená od Hradce Králové. I tady by se jim, jako osobám obecně známým, pletla politika pod nohy. Podle jejich názorů to měly být končiny, kde je nikdo neznal. Proto se na scéně zčistajasna objevila Železná Ruda z opačného konce Čech.

Při vyšetřování nebylo blíže objasněno, kdo z nich na to přišel, ani jeden dosud nebyl přítomen. Nepřišlo se také na to, kdo začal mluvit o zdejší jezeře. Navíc to zkomplikovalo situaci, protože tam jsou totiž dvě – Černé a Čertovo. Byli však do té míry mobilní, že si nad podobnými maličkostmi nelámali hlavy. Žádná překážka pro ně nebyla nepřekonatelná. Na svůj velký výlet vyrazili v poledne 28. února. Poslanec si nejprve v Praze vyzvedl plat, potom povečeřeli ve známé jídelně, popovídali si a do Dečího služebního bytu se dostali až po půlnoci. Příštího dne, jak jim velela jejich profese, pokračovali až po poledni. Poobědvali, vyrazili na Wilsonovo nádraží a odtud odjeli do Plzně. Tam se zdrželi hledáním jedné Pacejkové přítelkyně, protože však měli neúplnou adresu, neuspěli. Takže se opět vrátili na nádraží a pokračovali ve své pouti, tentokrát osobním vlakem do Klatov. Tady se stala tajemnici nepříjemná věc, ztratila lístek a musela si koupit nový.

V Klatovech zjistili, že nejbližší vlak do Železné Rudy jede až příštího rána. Čekala je nevábná noc v nádražní čekárně. Státní soud si z toho vydedukoval, že se jednalo o další z triků obviněných. Kdyby se totiž skutečně jednalo o cestu na rekreaci, ubytovali by se v hotelu. Protože však šlo o útěk za hranice, ukryli se na nádraží. Což byla logika hodná známého četnického strážmistra z Putimi, jak o něm svého času psal Jaroslav Hašek. Policejní perlrustace obvykle začínaly nebo

končily na podobných místech, jako byla nádraží. Námitku naší dvojice, že Klatovy neznali, byli zde poprvé v životě, a navíc byla noc, smetl soud pod stůl – mohli se prý zeptat! Daleko závažnější byla skutečnost, že oba měli u sebe celoživotní úspory. V Dečihlo případě to činilo kolem devatenácti u Pacejkové to bylo dvanáct tisíc korun. Podle soudu se jednalo o další důkaz toho, že chtěli uprchnout za hranice. Oba však namítali, že podobnou částku měli obvykle u sebe. V čase, kdy ještě neexistovaly bankovní karty a podobné vymoženosti, to bylo značně neobvyklé. Ale usuzovat z toho, že se jedná o další indicii jejich útěku za hranice, bylo značně přitažené za vlasy.

Po trudné noci odjela naše dvojice prvním ranním vlakem do Železné Rudy. V této souvislosti se proti nim v rozsudku objevil další argument. Ve vlaku jela lyžařská výprava a oni nevyužili příležitosti se jich zeptat, jak se dostanou k jezeru. Na nádraží, pokračoval rozsudek, jak by se dalo očekávat, si nedali snídani. Stejně tak nevyhledali „úřední místa“, aby se blíže informovali, jaká situace vládne na hranici. K tomu lze dodat jediné, kde se chtěli nasnídat, byla čistě jejich záležitost. Kvůli poměrům na hranici sem nepřišli, kdyby tak skutečně učinili, vzbudili by nevídanou pozornost a oprávněné podezření. A to byl přesně opak toho, proč zde byli. Úzká faktická základna nutila soud ke směšné argumentaci, neboť se neměl čeho pořádně chytit. Tihle obvinění neměli vyklouznout bez trestu, popřípadě jen s malým postihem! Navíc je bylo nutno zdiskreditovat nejen v politickém, ale také v lidském slova smyslu. Nepředbíhejme však, čekají nás ještě tři rozsudky.

Podle svědectví Pacejkové si to z nádraží namířili do městečka, rovnou na jeho náměstí. Zde odešla do obchodu, aby nakoupila housky, salám, cukrovinky a pohledy, zatímco Deči se dal do hovoru s jedním z místních. Požádal jej, aby je doprovodil k jezeru, a hned mu také zaplatil. Dal mu svazek sedmi až deseti stokorunových bankovek, které měl v kapse. Což byl pro soud další důkaz, že dvojice chtěla uprchnout za hranice. Rozsudek se přitom odvolával na svědectví onoho domorodce, které však není k dispozici. Rehabilitační soud poukázal na to, že s ním bylo manipulováno. V té době již byl neznámý mimo území

republiky. Leccos naznačuje stanovisko Pacejkové, jež se vůči svědectví ohradila. Nemohla být přítomna jejich domluvě, protože v té době nakupovala v obchodě. Celá záležitost byla notně zašmodrchaná. Deči k jejímu objasnění nepřispěl ani tvrzením, že se spletl a chtěl dát domorodci pouze dvě stě korun. Co se však neměnilo, byl cíl jejich cesty. Neustále hovořili o jezeře a komfortní chatě, nikoliv o hranici, jak se pokoušel dokázat soud.

Jejich cesta k jezeru netrvala dlouho. Opět si v této souvislosti přijde na své svědectví Růžena Pacejkové. U Poštovního penzionu uslyšeli střelbu, která přicházela od hranic, znepokojeně se zastavili, načež je dohnal esenbák, jenž šel za nimi. Vyzval je, aby se vrátili nazpět, a se zbraní v ruce je doprovodil na policejní stanici. Zde po pravdě uvedli, za jakých okolností se sem dostali. Esenbáci okamžitě zbystrili pozornost, když zjistili, že mezi zadrženými je poslanec zákonodárního sboru. Telefonicky informovali své nadřízené a naše dvojice byla zatím odsouzena k nepříjemnému čekání. Nakonec si pro ně přijeli esenbáci z Klatov, tam také strávili první noc ve vězení. Příštího dne byli převezeni do Prahy a odtud po několika dnech do Hradce Králové. Byl to důkaz, jak velký význam byl přičítán jejich zadržení. Od samého počátku bylo zřejmé, že jim bude věnována mimořádná pozornost. Obvyklý způsob nakládání s neúspěšnými uprchlíky byl předem vyloučen. Na druhé straně je nutné zdůraznit skutečnost, že dvojice se k útěku za hranice nikdy nepřiznala.

Nenasvědčovala tomu ani dostupná fakta. Obvyklou zprávu o zatčení nese-psali železnorudští esenbáci, kteří je zadrželi, vznikla se značným zpožděním až 12. března 1948 v Hradci Králové, zcela zjevně v rozporu s tehdy platnými zákony. Z jejího obsahu bylo zřejmé autorství Státní bezpečnosti. Jednoznačně směřovala k žalobě za daleko závažnější delikty, než byl nepodařený útek. Pro zadržené to nevěstilo nic dobrého, místo obvyklých týdnů se daly očekávat roky věznění. Pro ilustraci stačí z tohoto dokumentu ocitovat: „Bohuslav Deči a Růžena Pacejková se pokusili 29. února 1948 překročit státní hranici u Železné Rudy do americké zóny v Německu a je důvodné podezření, že tak chtěli učinit za tím účelem, aby vešli ve styk přímý s cizí

mocí nebo s cizími činiteli zejména vojenskými nebo finančními, aby se s nimi s ohledem na stávající vládní krizi a politickou situaci spojili k úkladům o republiku.“ Na tomto úryvku si lze rovněž povšimnout schopností, respektive neschopnosti, autorů zprávy, neboť ke skutečnému zatčení došlo až 1. března 1948.

Věznilům se kolem jejich osobní diskreditace nabízela jedinečná možnost udělat z nich milenecký pár. Třináctiletý rozdíl mezi nimi nebyl v tomto záměru překážkou. Dal by se z toho vytřískat zajímavý politický kapitál o jejich amorálním životě, poslanec byl ženatý. Vyšetřovatelé a soudci však narazili na jejich tvrdý odpor. Odmítli se s nimi o podobném tématu vůbec bavit. Opačná strana se nenechala tímto neúspěchem odradit a zkusila to jinak. Pozvali si k výsledku Vlastu Michalovou, bytnou z Hradce Králové, u které Pacejková od září 1946 bydlela. Tady však narazili ještě tvrději, rázná žena se nechala slyšet, že o tajemnici nemůže říct nic špatného. Ve volném čase si prý četla, studovala nebo dělala ruční práce. Nenavštěvovaly ji pánské návštěvy pochybného rázu a poslanec Deči u ní doma nikdy nebyl. Na útěk se nepřipravovala, protože by to údajně okamžitě poznala. V poslední době, hlavně kolem vládní krize, byla značně unavená. Mluvila dokonce o tom, že si musí vzít pár dnů dovolené. K podobnému svědectví byla nezbytně nutná notná dávka odvahy.

Přelíčení s Bohuslavem Dečim a Růženou Pacejkovou bylo zahájeno 15. března 1949 před Státním soudem v Praze. Ve vyšetřovací vazbě byli drženi více než rok. Rozhodně to nebyla náhoda, i tímto způsobem se daly vyrovnat nevyřízené účty. Byl to cílený útok na jejich psychiku a snaha zlomit jejich odpor. V přeplněných věznicích se však minul svým účinkem. Rychle pochopili, že nejde pouze o ně, ale o desítky a stovky dalších obětí, které se ocitly v mlýnici třídního teroru. V jejich případě se navíc jednalo o poměrně komplikovanou právní záležitost. Nevztahoval se na ně zlověstný Zákon 231/48 na obranu lidově demokratické republiky z 6. října 1948. Byli souzeni podle Zákona 50/23 na ochranu republiky. Ironií osudu byl tento zákon v době svého vzniku hlavně zaměřen proti německé iredentě a komunistickému rozbíjení republiky. I přesto, že k němu byly postupem času

přidávány různé dodatky, patřil k mírnějším. Proto byl nahrazen již zmíněným Zákonem 231/48.

Rovněž výběr předsedy soudu nebyl žádnou náhodou – stal se jím čtyřiapadesátiletý dr. Hugo Richter. K pochopení tehdejšího děje je nutno si ho blíže představit. Před krátkým časem, stalo se tak v říjnu 1948, byl na návrh ministra spravedlnosti dr. A. Čepičky jmenován a vládou potvrzen jako prezident Státního soudu. Kvalifikoval se tím, že se „vynikajícím způsobem uplatnil jako veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Praze“. Před tím a krátce poté se živil jako řadový advokát. Nebyla to nikterak oslnivá kariéra, nicméně naděje do něho vkládané splnil. Zůstal prezidentem až do konce existence Státních soudů na sklonku roku 1952. Po celou dobu roztácel kola této ďábelské instituce, která měla na svědomí tisíce politických odpůrců. Stal se jedním z nejčelnějších představitelů stalinské justice v Československu. Již při prvních nesmělých pokusech o rehabilitace byl jmenován mezi hlavními viníky deformací. Tento proces měl evidentně upevnit jeho dosavadní pozici.

Dr. Richter udělal všechno proto, aby nové mocipány nezklamal. Bez ohledu na to, že obžalovaní se k ničemu nepřiznali, je shledal vinnými: „... dne 1. března 1948 u Železné Rudy, pokusivše se o ilegální přechod hranic do Německa v úmyslu spolčiti se s emigrací k úkladům o republiku a vejíti k témuž konci ve styk přímý nebo nepřímý s cizími činiteli, aby se tak pokusili násilím změnití ústavu republiky, zejména pokud jde o demokraticko-republikánskou formu státu a násilím úplně znemožniti ústavní činnost zákonodárného sboru a vlády, převzali jednání ke skutečnému vykonání příprav úkladů vedoucí, avšak zločin pro nemožnost a překážku odjinud v to příšlou nebyl vykonán, při čemž čin byl obžalovaným Bohuslavem Dečim spáchán za okolností zvláště přitěžujících...“ Jak je zřejmé, rodná mluva dostala notně zabrat, ale to již patřilo k věci. V daném případě šlo o maličkost, daleko podstatnější bylo, že pravda byla obrácena naruby a několikrát nevybíravým způsobem znásilněna.

Ještě jednu okolnost nelze v případě dr. Huga Richtera přehlédnout. V listopadu 1948 odsoudil k nejvyšším trestům studenty Miloslava

Choce a Slavoje Šádka, kteří patřili k prvním obětem politických procesů. Ortel – na němž byl z titulu své funkce soudce přítomen – byl nad nimi vykonán 19. února 1949. O necelý měsíc později soudil Richter námi sledovanou dvojici, byl to varovný signál, jak vše dopadne. Nikterak se netajil tím, že byli souzeni za svou politickou orientaci: „... oba obžalovaní byli typickými představiteli destruktivní a demagogické politiky bývalé strany národně socialistické a vyhraněnými nepřáteli lidově demokratického státního zřízení a jeho cesty k socialismu.“ Údajně chtěli od samého počátku uprchnout u Železné Rudy za hranice a podřídili tomu veškeré počínání, aniž by o svém odjezdu kohokoli informovali. Jejich opačnou argumentací se soud odmítl zabírat. Aby vynikl jejich „zločin“, objevuje se v rozsudku tvrzení, že byli jedni z prvních uprchlíků. Ani v tomto směru to nebyla pravda, jelikož byly tou dobou za hranicemi už desítky protivníků komunistického režimu.

Rozsudek potvrdil neblahou předtuchu, nezvítězila spravedlnost, ale surová, ničím nepřikráslená moc. Bývalý poslanec Bohuslav Dečí byl za úklady proti republice odsouzen k pětiletému vězení a pokutě 15 000 korun. V případě nedobytnosti ho čekalo dalších sto padesát dnů vězení. Tajemnice Růžena Pacejková byla podle stejného paragrafu, ale v mírnější skupině poslána na tři roky do vězení. Také její pokuta byla o něco menší, činila 10 000 korun, v případě nedobytnosti ji čekalo sto dnů žaláře. Oba byli na deset let zbaveni čestných občanských práv. Dr. Richter se skutečně vyznamenal, z ničeho upletl několikaletý trest vězení. Nespočívalo to však v jeho mimořádných schopnostech, šlo o neomalenost, s jakou bez sebemenších skrupulí překroutil zákon. Mohl si to dovolit, neboť tak činil ve jménu svých chleboďarců. Tohle nemělo nic společného se spravedlností, bylo to do nebe volající cynické bezpráví.

Pouze Dečí se odvolal proti výroku o vině, kusosti řízení a nesprávnému hodnocení výsledků původního šetření. U Nejvyššího soudu v Brně dostal na starost tuto kauzu předseda trestního senátu dr. Ladislav Malý. Také on patřil k představitelům stalinské justice, ostatně jinak by zde ani nemohl působit. Bezprostředně před

tímto případem zamítl odvolání skupiny generála Kutlvašra a spoluobviněných, padly zde tři rozsudky smrti. Na popravišti skončili dva mladí vysokoškoláci a provokatér z Obranného zpravodajství. Proto byl výsledek Dečiho odvolání jasný od samého počátku, 3. června 1949 bylo definitivně zamítnuto. Na pěti stránkách – což bylo neobvykle dlouhé – se dr. Malý mnohohlavně ztotožnil s původním rozsudkem Státního soudu. Z tohoto ďábelského kolotoče nebylo úniku, navíc Deči měl vlastně štěstí, protože trest mu mohl být také zvýšen!

S dalším soudem se v této kauze setkáme až po dlouhé, dvacetileté přestávce. Jednalo se o zvláštní senát Krajského soudu v Plzni za předsednictví dr. Antonína Zbírala. Jeho zasedání se uskutečnilo 10. dubna 1969 a inicioval ho Bohuslav Deči, nyní lisař v Rudniku. Bývalá tajemnice se mezitím provdala a před soudem figurovala jako Růžena Maděričová. Žila v Praze, kde pracovala jako úřednice. Podle rehabilitačního zákona z roku 1968 byli zproštěni veškeré viny. Argumentace soudce Richtera byly označeny za ničím nepodložené domněnky, nepodařilo se mu vyvrátit jejich obhajobu. Klamná iluze o dodatečném nastolení spravedlnosti však netrvala dlouho. Byla podobně jako naděje na lepší a demokratičtější život vyhoštěna na dalších dvacet let z tohoto světa. Zůstala jenom trpká zkušenost – viníci unikli bez sebemenšího škrábnutí a stát jim navíc platil větší penze než obětem.

• • •

K dalšímu zadržení na jižní hranici došlo 3. března, tentokrát se tak stalo na úseku útvaru SNB Horní Planá v okrese Český Krumlov. „Svobodný maturant“ J. Svoboda byl zadržen v Nové Peci. Téhož dne byla na úseku útvaru SNB Bučina v okrese Prachatice opět zadržena větší skupina uprchlíků. Byli v ní Bartáček, soukromý úředník, a V. Kubr, úředník ministerstva vnitřního obchodu, oba z Prahy. Dále J. Filip, úředník záložny z Husince, bytem ve Vlachově Březí, a rolník B. Sýkora z nedalekých Chluman. Poprvé se tak setkáváme s tím, že se do přechodu hranic zapojili místní občané. O to více je překvapující, jak rychle byli zadrženi, přestože zdejší terén a esenbáci jim nemohli

být zcela cizí. Počítali i s tím nejhorším, čímž hrozila pistole nalezená mezi jejich věcmi.¹ K celému případu se ještě vrátíme.

Pátého března byli na úseku útvaru SNB Svatá Kateřina v okrese Klatovy u obce Hiršov zadrženi V. Kult, D. Mrkvička a J. Capa, všichni z Prahy. Při osobní prohlídce u nich nebylo nalezeno nic mimořádného. V teritoriu útvaru SNB Nové Údolí je následovala jiná trojice, která byla odchycena u Krásné Hory. Dva z nich měli stejné jméno Ignác Keller, první z Varnsdorfu, druhý z Trebišova. Třetím mužem byl J. Brož z Třebochovic. Stejného dne byli na úseku útvaru SNB Železná Ruda u Alžbětína zatčeni F. Pfeifer a P. Pfeiferová z Bratislavy.

Ďábelský kolotoč se divoce točil dál, zadržovaných uprchlíků neustále přibývalo. Útvar SNB Svatá Kateřina ohlásil, že 6. března zadržel F. Ranka a J. Wagnera z Nýrska. Při osobní prohlídce bylo u nich nalezeno 230 Kčs, různá potvrzení a mapa okresu Klatovy. Téhož dne zatkli finančníci z Modravy trojici mladých mužů. A. Mach a V. Jarošínek byli studenti a J. Koula drogist. Všichni pocházeli ze Slaného. Strážci hranic z útvaru SNB Hamr zadrželi Adolfa (ročník 1890) a Jindřicha Pechovi (1930), podle hlášení se dvojice připravovala na útěk za hranice. V dalším případě zařadoval útvar SNB Nemanice ve spolupráci s Finanční stráží. Zadržely vysokoškoláka Bohuslava Davida²

¹ V kanickém archivu se našel další zajímavý dokument z 11. března 1948 týkající se této skupiny. U Bartáčka bylo uvedeno křestní jméno Karel a upřesněna jeho profese – soukromý úředník. V rozporu s jeho vyprávěním bylo zde konstatováno, že byli předáni Okresnímu národnímu výboru v Prachaticích. Po vyslechnutí byli propuštěni na svobodu, což se esenbáků značně dotklo. Podstatné bylo, že v tom čase již byl spolu s manželkou definitivně za hranicemi.

² Někomu prostě nebylo souzeno překročit hranice, to je případ Bohuslava Davida. Jednalo se o studenta pražských práv, exponovaného lidovce a místopředsedu Všehrdu, vysokoškolského spolku studentů práv. U něho se zcela zjevně jednalo o tvrdou perzekuci, v únoru 1948 byl ze studia vyloučen. Po svém zatčení byl až do května 1948 vězněn, ve vyšetřování se pokračovalo na svobodě. Tečku za případem udělala s velkou pravděpodobností Gottwaldova prezidentská amnestie. David se však se svým údělem nesmířil, byl skálopevně rozhodnut odejít za hranice. K druhému pokusu došlo 4. října

a zubní ošetřovatelku Hanu Kvapilovou, oba původem z Prahy. Při osobní prohlídce u nich bylo nalezeno 1455 Kčs a celkem 240 cigaret. Důkazem toho, že nešlo o běžný případ, bylo to, že k dalšímu vyšetřování byli zadrženi uprchlíci předáni Státní bezpečnosti v Klatovech. Pozadu nezůstal ani útvar SNB v Železné Rudě, polapili zde skupinu tří mužů. Dva z nich byli z Ostravy, J. Janíček a M. Chvoja, zbývající J. Kokeš z Prahy. To však nebyla jediná akce, která se zde odehrála.

Ve zprávě velitelství pluku v Plzni byl vylíčen další příběh, který se zde toho dne odehrál. Kolem deváté hodiny se na železnorudském nádraží pokusila překročit hranice čtveřice uprchlíků, po dvou mužích a ženách. Do cesty se jim postavili finančníci, kteří použili zbraň. Jedna z prchajících žen byla zraněna na noze. Zachránil ji americký voják, který přeběhl hranici a odtáhl ji na druhou stranu. O tomto případě se v jedné ze svých knih, jimž se nedá upřít jistá kvalita, zmínil publicista Ota Holub. O výstřelu tvrdil, že byl výstražný a šel pánu bohu do oken. O co vlastně v tomto případě šlo? Klíčovou osobou byl dr. Ferdinand Veverka, předválečný československý diplomat, jenž mimo jiné působil ve Spojených státech a měl blízko k rezortnímu ministru a pozdějšímu prezidentu dr. E. Benešovi. To však platilo pouze dočasně, po válce se situace změnila. V roce 1937 byl jmenován vyslancem v Bukurešti, což se nestalo čirou náhodou.

Rumunsko bylo v rámci Malé dohody jedním z našich nejbližších spojenců, nemohlo se to proto stát bez Benešova posvěcení. Po 15. březnu 1939, okupaci a likvidaci zbytku Československa, byly z příkazů Berlína a Prahy předávány bývalé československé ambasády německým diplomatům. Mnozí českoslovenští diplomaté to však odmítli, nebo se dali k dispozici dr. Benešovi a do protektorátu se již

na Ašsku, spolu se svými průvodci byl zadržen v autě na křižovatce u Házlova. Přitom bylo všeobecně známo, že zde dochází k pravidelným perlustracím. Tentokrát byla situace daleko vážnější. Den předtím vstoupil v platnost Zákon 231/1948, navíc byla u něho nalezena řada kompromitujících dokumentů – maturitní vysvědčení, vysokoškolský index, potvrzení o vyakčnění atd. Jeho obhajoba, že chtěl odjet do Anglie a tam dokončit studia, nemohla u polovzdělaných vyšetřovatelů vyvolat sympatie.

nevrátili. V Bukurešti se však děl pravý opak, dr. Veverka předal ambasádu, s ní spojený majetek a úřední fondy včetně tajných ještě předtím, než dorazil pražský příkaz. A nejenom to, osobně byl přítomen „slavnostnímu“ vyvěšování německé vlajky a překládal slova německého vyslance o významu této události. Potom odjel na svůj statek v Dolní Lukavici u Plzně, během války se nepokusil navázat kontakt s odbojem. Po válce byl proto obviněn z kolaborace, nějaký čas vězněn, část majetku mu byla zabavena a nakonec stanul před Národním soudem. I když nebyl odsouzen, jeho počínání bylo vystaveno tvrdé kritice. To se pak stupňovalo po únoru 1948 za změněných politických podmínek.

Sedmého března byl v obvodu útvaru SNB Nová Pec zadržen student bohosloví B. Varadinek z Prahy. Podobného „úspěchu“ dosáhl také útvar SNB Všeruby, na jehož teritoriu byli polapeni dva hudební nástrojaři z Kraslic L. Markl a St. Břicháček. Na otázku, proč si zvolili právě toto místo, když na Chebsko to měli podstatně blíže, již odpověď nedostaneme. Ostatně nebudou jedinými Západočechy, kteří zde byli polapeni. Poslední dvojici tvořili MUDr. J. Jindrák a MUDr. A. Traplová, kteří byli zadrženi v prostoru útvaru SNB Zvonková. Oba lékaři byli v té době na pracovní brigádě v českokrumlovské nemocnici. Tento způsob – nechat se zaměstnat blízko hranic, a tak se lépe připravit na útěk – se několikrát opakoval, i když v tomto případě nebyl úspěšný. Následující den vládl na hranicích poměrný klid. V obvodu útvaru SNB Prenet, konkrétně u Babylonu, byl zadržen Viktor Boháč z Prahy. V hlášení bylo uvedeno, že do nedávné doby byl členem Zemského národního výboru, odkud byl vyloučen. Z dnešního pohledu můžeme jednoznačně říci, že se jednalo o jednu z obětí politických čistek.

Devátého března informoval útvar SNB Nemanice své nadřízené, že za hranice „pravděpodobně uprchl“ předseda zdejší místní správní komise Karel Benedikt, jenž měl pryč navíc s sebou odnést různé písemnosti. O důvodech, které ho k tomuto kroku vedly, nepadla žádná zmínka. Téhož dne byl v obvodu útvaru SNB Prenet zadržen František Štěpán, truhlář z Ostrova nad Ohří. Pracoval u Jáchymovských dolů,

na druhé straně hranic musel být o jeho vědomosti značný zájem. Měl v úmyslu emigrovat do Švýcarska. V teritoriu útvaru SNB Nová Pec, konkrétně u Pece, byla téhož dne zadržena dvojice mladíků. Jednalo se o A. Němce a J. Valenu, studenty gymnázia z Českých Budějovic. Měli u sebe rezervní prádlo a doklady a tvrdili, že si vyrazili na výlet k Plešnému jezeru. Důkazem toho, že atmosféra na hranicích začala značně houstnout, byl poslední případ ze stejného dne. Hlídka z útvaru SNB Železná Ruda narazila u Špičáku na trojici uprchlíků. Jeden z nich, Jan Kölnhofer, začal prchat. Esenbáci za ním vypálili z pušky dvě rány, Kölnhoferovi se přesto podařilo uprchnout. Bylo jenom otázkou času a místa, odkud se ozvěna výstřelů vrátí. Zbývající dva muži, F. Peška a E. Ewald, byli zadrženi.

Desátého března byla v prostoru útvaru SNB Rozvadov zadržena dvojice uprchlíků. Opět se jednalo o Západočechy, P. Paul a V. Vrbálek byli z Karlových Varů, kde pracovali jako vulkanizéři. O důvodech, proč byli předáni Státní bezpečnosti v Tachově, nepadla žádná zmínka. Ozvěna prvních výstřelů v této části hranic na sebe nenechala dlouho čekat. V půl páté ráno byl poblíž obce Mýtina postřelen strážmistr Josef Červenka ze stanice SNB Grafied, byl zasažen do břicha a levé ruky. Hlídka palbu neúspěšně opětovala. Tak začala další, tragická kapitola toho, co se dělo na hranicích. Poteče při ní krev a zhasínat budou lidské životy. Státní moc podle svých představ o vládnutí neváhala jít až za nejzazší mez. Neostýchala se násilně překročit hranici mezi životem a smrtí.

K zjištění věrohodného stavu toho, co se dělo na hranici, je třeba vedle neúspěšných útěků doplnit také ty úspěšné. Skutečností bylo, že ti uprchlíci, kteří úspěšně přešli do Bavorska, se okamžitě ohlásili německým pohraničním orgánům a ty je předaly Američanům. Bylo to v jejich zájmu, šlo o právní legalizaci jejich počínání. Pokud tak neučinili, byly ve hře jiné důvody – pašováním počínaje a hrátkami různých zpravodajských služeb konče. Bohužel tato evidence – nikdo se dosud nepochlubil – není českým badatelům k dispozici. To je formální, nicméně důležitá stránka celé záležitosti, vedle toho však ještě existovala emocionální podoba. Při tehdejší konstelaci hvězd většina uprchlíků

považovala daný stav věcí za přechodný v trvání měsíců. Pesimisté, kteří mluvili o létech, byli svým okolím bráni na vědomí dílem nedůvěřivě a dílem nevrle jako zlí sýčkové. Postupem času se však ukázalo, že nepůjde o léta, nýbrž desetiletí...

Dnes se jen stěží zjistí, kolik bylo těch, kteří se již do své vlasti nepodívali. Jak známo, v šedesátých letech minulého století se uvolnila řada zákazů a omezení u osob, které po roce 1948 ilegálně opustily zemi. Týkalo se to však pouze těch, kteří se v přítomnosti ani minulosti proti komunistickému režimu výrazně neangažovali. Pro ty druhé byla republika dále uzamčena na několik západů. Většina z nich, pokud se nedožili roku 1989, umírala s nesplněným přáním ještě jednou se podívat na svá rodná místa a setkat se s nejbližšími. Důležitá byla také místa, kde opustili republiku, obvykle uvízla trvale v paměti. Vešla se sem řada pocitů – od sentimentu po horoucí cit, od idealizace k zatrpklosti, žádnému z nich nebyla bývalá vlast cizí. To jak v kladném, tak i záporném slova smyslu. Nejde totiž o nic jiného než o lidské kořeny, kde a za jakých okolností byly zapuštěny. A také o to, zda vzájemný rozchod ve vlastním nitru byl definitivní nebo přechodný.

Jediným pramenem, kde se dají zjistit podrobnosti kolem úspěšných útěků přes hranice, jsou jednak odborné práce a jednak memoárová literatura. Začneme u jedné z klíčových osobností poválečného politického života, u generálního tajemníka národních socialistů, poslance dr. Vladimíra Krajiny. Podle K. Kaplana byl den po politickém zvratu (26. února 1948) zatčen. Jak se vzápětí ukázalo, nebyl jediným poslancem, kterému se to stalo. Poslanecká imunita byla pro zatýkající estébáky pouze cárem papíru. Propuštěn však byl ještě téhož dne po prezidentově intervenci u premiéra Gottwalda. Po těchto tristních zkušenostech se nelze divit tomu, že se pevně rozhodl opustit republiku. Jeho rodina se s tímto záměrem ztotožnila. První, co učinil, byl nákup lyžařské výstroje a objednání taxi, v němž odjel 28. února do Klatov. Zde přespal u známého, který ho příštího dne odvezl autem do Železné Rudy. Krajinyovy bohaté konspirační zkušenosti z dob nacistické okupace mu v tomto podniku byly nespornou výhodou.

Zde se setkal se skupinou převáděčů, kteří zorganizovali jeho přechod přes hranice, čímž si od Krajinu vysloužili 20 000 korun. Akci provedli tak, že ho nenápadně včlenili mezi korzující lyžaře. Spolu s nimi vystoupal na jeden kopec a spustil se dolů – tam již bylo kýženské Bavorsko. Na první pohled jednoduchá záležitost, ostatně v jednoduchosti je obvykle síla. Bez pomoci převáděčů by se mu však něco podobného nepodařilo. Mezitím po něm Státní bezpečnost vyhlásila celostátní pátrání, neboť ho plánovali zapojit do velkého procesu s nekomunistickými politiky. Teprve po rozhlasové zprávě, že se Krajina nachází v Londýně, byli komunisté nuceni zatroubit na ústup. Během března se podařilo uprchnout za hranice i jeho rodině. Nutno si však uvědomit, že šlo o prominentní osobnost, platila zde jiná pravidla než u řadových uprchlíků. V naší chronologii jsme se přesvědčili o tom, kolik jich uvízlo v místních bezpečnostních sítích, včetně dvou dalších poslanců Déciho a Lesáka.

V této souvislosti máme možnost jistého srovnání. Jan Drábek ve svých vzpomínkách vylíčil útěk své rodiny, který vedl 5. března 1948 také přes Železnou Rudu. Otázkou je, zda se tak stalo shodou okolností, či zde byly společné vazby. Jeho otec, dr. Jaroslav Drábek, nejvyšší státní zástupce u retribučních soudů, byl Krajinovým blízkým přítelem a politickým soupeřem. Také on bezprostředně po únorovém zvratu začal spolu s manželkou vážně uvažovat o odchodu z republiky. Hnacím motivem v tomto případě byly jeho zkušenosti z nacistického vězení a koncentračního tábora, kam ho za odbojovou činnost poslalo gestapo. Proto nechtěl dopustit, aby se něco podobného zopakovalo. Podle paměti se spojil s bratrance, který žil na Šumavě. Informoval se o sněhových podmínkách a celá rodina si doplnila lyžařskou výstroj. O jednáních s příbuzným nebyli synové informováni, ale stáli před hotovou věcí.

Z memoárů dále plyne, že bratranec zapojil do svých jednání „pohraničníky“. S velkou pravděpodobností se jednalo o finančníky, nedá se však vyloučit ani účast esenbáků. O něco dále se čtenář dočte, že například v tzv. vimperském případě to byli právě oni, kdo pomáhali uprchlíkům při překonávání hranic. Když rodina dorazila do Železné

Rudy, sníh se změnil v nepříjemnou čvachtanici. Příbuzný sledoval zpovzdálí jejich počínání a připojil se k nim až ve chvíli, kdy vystoupili na jeden z kopců. Situace se opakovala jako v Krajinově případě, sešup do údolí znamenal otevřené dveře do Bavorska. Cestou je předjel další lyžař. Jak se vzápětí ukázalo, byl to jejich pražský známý. I toto líčení vzbuzuje idylický dojem, nelze přehlédnout, že autor byl tehdy student nižšího gymnázia. V těchto letech byla každá změna vítaným dobrodružstvím. Také v tomto případě – stejně jako v Krajinově – sehrála veledůležitou roli pomoc zvenčí, jež je ochránila před možnými komplikacemi.

V řadě těchto zpráv převažuje strohost, místo a okolností útěku nebyly tím nejdůležitějším. Tak se dozvídáme, že význačný pracovník YMCY a parlamentní zpravodaj *Svobodného slova* dr. Miloslav Kohák přešel koncem března 1948 hranice na lyžích u šumavské Kvildy. Tak je to uváděno v literatuře, ve skutečnosti tomu bylo jinak. Doprovázeli ho manželka, patnáctiletý syn Erazim a dvanáctiletá dcera Barbora. Protože podobné úniky se neustále opakovaly, rozhodly se úřady jim čelit způsobem sobě vlastním. Podle vyhlášek pohraničních okresních národních výborů, mimo jiné v Horšovském Týně, Domažlicích, Klatovech, Sušici, Prachaticích, Českém Krumlově a Kaplici, bylo v celním pohraničním pásmu zakázáno od počátku března provozovat zimní sporty – především se to týkalo lyžování! Vraťme se však ještě k dr. Kohákovi. Když po změně politických poměrů v republice poprvé přijel na návštěvu – to již byl staříčkový pán –, neopomněl navštívit místa, kudy před více než čtyřiceti lety prchal. I to je dostatečný důkaz toho, jaký k nim měli vztah někteří z exulantů.

Po víc než půlstoletí zavzpomínal jeho syn:

„Jeli jsme tehdy autobusem na Šumavu, do Kvildy. Já jsem to zase prožíval jako veliké dobrodružství, ovšem tatínek věděl, že kdyby ho přistihli na útěku, bylo by to velice ošklivé. Před autobusem jela spojka na motocyklu, která měla za úkol vrátit se, kdyby někde byl policievní uzávěr, a před autobusem rozhodit zprohýbané hřebíky, aby autobus píchl a my mohli zmizet. No, autobus skutečně píchl. A teď byla otázka: Bylo to skutečně píchnutí, anebo to bylo smluvené znamení?

Dostal jsem za úkol okukovat jako zvědavý kluk, jak řidič spravuje gumu – tehdy se to dělalo docela primitivně – a dívat se, co z ní vy-táhne. Jestli to bude ohnutý hřebík, musíme zmizet. Vytáhl obyčej-ný šroubek osmičku, takže jsme znovu nasedli, dojeli do Kvildy, jako na lyže. Jenže tam už nebyl sníh a my jsme s lyžemi byli nápadní. Tak jsme milé lyže postavili u hospody za vrata a šli dál bez nich.

Pře dvěma roky jsem se tam byl s manželkou podívat. Zastavili jsme v té hospodě, kde jsme si kdysi dávno dali poslední čaj. Na zdi tam visí takové starobylé lyže, mohou to být klidně ty naše – krkonoš-ské lyže z jednoho kusu. Já nevím, z jakého byly dřeva, takové světlé – jasan nebo něco takového – nemýlím-li se. No, a pak nás vedli údo-lím Vltavy do míst, kde byl za války koncentrák pro ruské důstojníky a před válkou bouda. Tam jsme zahrnuli do kopečka a došli k pohra-ničnímu kameni, kde se s námi průvodci rozloučili a řekli nám: Teď z kopce dolů a už jste v Německu. Tak jsme maširovali, byla to taková celonoční túra. Když jsme tam sešli, svítalo.“

Nutno ještě dodat, že dr. Kohák pracoval jako redaktor ve Svobod-né Evropě. Nějaký čas stál v čele její mnichovské redakce. V září 1948 přešel hranice také poblíže Kvildy sociolog dr. Zdeněk Suda, shodou okolností se i on stal později redaktorem v téže redakci. Informace kolem jeho útěku jsou skoupé, přesto si autor nemůže odpustit jed-nu osobní vzpomínku. V roce 1960 prodělal revmatickou horečku a na doléčení byl poslán do dětské kardiologické léčebny ve Františ-kových Lázních. V jejím čele stál uprchlíkův bratr, primář dr. Mojmír Suda, vynikající odborník a člověk. Desítky a stovky malých pacien-tů, dnešních padesátníků a šedesátníků mu budou vděчны až do kon-ce života za navrácené zdraví. Netrvalo ale dlouho a kvůli bratrovi musel odejít ze západních Čech. Naši třídu na chebské dvanáctiletce nuceně opustil i jeho syn Pavel, proto jsme měli informace z první ruky. Z pana primáře se stal v Praze řadový obvodák. Šedesátá léta byla vskutku liberálnější než ta předchozí. Platí to ovšem v relativním slova smyslu, v tom absolutním se zhola nic nezměnilo.

V archivech je někdy u uprchlíků uvedeno pouze to, že se o útěk pokusili na Šumavě. Což je značně široký a nic neříkající pojem.

Středoškolák Miloslav Rechcigl ml. skončil po neúspěšném pokusu o útěk z Československa v květnu 1948 v klatovském vězení. Dostal se odtud na Gottwaldovu prezidentskou amnestii z června 1948. Dokonce mu bylo umožněno, aby odmaturoval. Aby se na celou záležitost nezapomnělo, dostal dvojku z chování, což byl poněkud neobvyklý trest za nezdařený útěk. První neúspěch ho však neodradil, koncem léta následujícího roku to zkusil přes Mariánské Lázně, a tentokrát byl úspěšný. Ve Spojených státech vystudoval biologii a exponoval se kolem Společnosti pro vědy a umění – centra mnohých exilových vědců a umělců –, jíž dokonce několikrát předsedal. Za hranicemi se ocitl také jeho otec Miloslav Rechcigl st., předválečný agrárnícky poslanec. Tomu se podařilo uprchnout „z vězeňské nemocnice přes šumavskou hranici“. Střídavě žil ve Spojených státech a Německé spolkové republice, byl spoluzakladatelem Rady svobodného Československa, vrcholného exilového orgánu. Také on působil ve Svobodné Evropě, konkrétně v jejím zemědělském vysílání.

Na čelném místě seznamu osob, které měly být po únoru 1948 zatčeny, figuroval Václav Knotek. Původním povoláním učitel se za války v československé jednotce ve Velké Británii vypracoval v mimořádně schopného šifrantu a zpravodajce. Jako aktivní národní socialista byl pro nové mocipány mimořádně nebezpečný. Když se ho pokusili 25. února zatknout, vykázal je s tím, že je nemocný. Příštího dne s definitivní platností zmizel, alespoň tak se domnívali jak jeho nepřátelé, tak i přátelé. Do hry vstoupila nenápadná úřednice ministerstva vnitra Marie Jiříkovicová, jež odvezla Knotka ke svým rodičům do Chodské Lhoty poblíž Kdyně. Odtud to bylo – metaforicky řečeno – na hranice, co by kamenem dohodil. Osobně statečný Knotek se však nespokojil s řízením zpravodajské činnosti na dálku. Musel být přítom v první linii. Okruh lidí, které znal a požíval jejich důvěry, byl vskutku široký. Jednalo se především o bývalé západní vojáky, největší zájem měl z pochopitelných důvodů o bývalé radisty.

V polovině června 1948 se Knotek na falešný britský pas vrátil do republiky. Příštího dne však jeden z radistů, se kterými chtěl navázat spolupráci, navíc se jednalo o bývalého parašutistu, oznámil StB,

že se s ním má setkat. Na schůzce došlo k jeho zatčení a vzápětí Knotek ukončil svůj život spolknutím cyankáli. S podobnou mírou sebeobětování se v této rezistenci tak často nesetkáváme. Tímto ale jeho příběh zdaleka neskončil. Policie totiž zjistila, že poslední noc strávil Knotek u svého blízkého přítele dr. Oldřicha Šorma, úředníka ministerstva vnitra. Policisté se při zatýkání chovali tak nešikovně, že se zatýkanému podařilo uprchnout. A opět si přišla na své obětavá Marie Jiříkovicová a její rodiče. Šormovi se tímto kanálem podařilo dostat za hranice. Ani to ale stále neudělalo tečku za celou akcí, ve hře byly jejich rodiny. Britové a Američané spojili své síly a nakonec se jim podařilo – často za dramatických okolností – dostat je za hranice. Smutným epilogem byl nakonec osud Marie Jiříkovicové, jež byla v roce 1954 v jednom z politických procesů odsouzena k dvaceti pěti letům vězení.

Přestože únikový kanál na Domažlicku nebyl zdaleka jediným, také tudy směřoval svůj únik bývalý ministr zdravotnictví prof. dr. Adolf Procházka spolu s manželkou dr. Helenou Koželuhovou a dvěma dcerami. Jeho žena byla v mnoha směrech zajímavá osobnost, po matce byla neteří bratří Čapků. V Československé straně lidové – jejíž členkou byla – ztělesňovala ostrý protikomunistický kurz. Stala se pro její vedení neúnosnou, proto musela odejít. Rodina se vydala na útěk 29. února 1948, dopoledne přijeli oděni do lyžařského na nádraží v Klenčí. Protože s nimi chtělo také odejít několik vysokoškoláků, rozdělili se do menších skupinek. Za hranice se však prostřednictvím převáděče Volfíka dostal jako jediný dr. Procházka s dcerou Helenou. Ostatní byli za nepředstavitelných zmatků pozatýkáni. Nakonec se i jim podařilo uprchnout, vše bylo ale daleko složitější a namáhavější. Zpočátku je doprovázel Michal Herben, který zde byl víceméně na výzvědách. Později zde měla uprchnout rodina jeho otce Ivana Herbena, šéfredaktora *Svobodného slova*.

Tomu se podařilo v kritických únorových dnech zmizet z dohledu strážců. Na rozdíl od svých přátel z vedení národních socialistů nebyl chráněn poslaneckou imunitou. I když, jak dobře víme, ani jim nebyla moc platná. V tomto případě však nešlo jenom o šéfredaktorský

post. Jeho otec, spisovatel Jan Herben, byl jedním z nejbližších spolupracovníků T. G. Masaryka, on sám měl blízko k druhému prezidentu E. Benešovi. Po celou dobu války byl vězněn, nakonec skončil v koncentračním táboře. Něco podobného si nechtěl ani v náznacích zopakovat. Předešel tomu, jak již bylo řečeno, zmizením z veřejného života. Učinil to tak dokonale, že StB se o něm dozvěděla, až když byl na druhé straně hranic. Neobešlo se to bez jisté dávky štěstěny – syn Milan se dokázal včas odpojit od Procházkovy skupiny, a tak se vyhnul téměř jistému zatčení. Hranice překročili zhruba na stejném místě jako bývalý ministr, stalo se tak 4. nebo 5. března. V exilu pokračoval Ivan Herben v novinářské činnosti, stal se jedním ze zakladatelů rádia Svobodná Evropa.

Další z frekventovaných kanálů vedl přes Klatovy, poněkud překvapivě zde přes hranice převáděla čtveřice esenbáků z policejní stanice v Hamrech. Byli řízeni klatovskou organizací, v jejímž čele stál majitel továrny na hračky Jan Reiser. Její kontakty sahaly až do Prahy, proto se mezi uprchlíky objevovaly prominentní osobnosti. Mezi nimi byl na čelním místě publicista par excellence Ferdinand Peroutka. Po celou dobu války byl vězněn, v živé paměti lidí přetrvávalo jeho statečné gesto, kterým odmítl Frankovu nabídku, aby stanul v čele obnovené *Přítomnosti* – raději se vrátil do koncentračního tábora. Během února 1948 byl vyloučen odevšad, odkud to šlo. Neakceptoval nabídku západních ambasad k odchodu za hranice a nakonec ji přijal od jedné vysokoškolské odbojové organizace. Do Klatov se dostal stěhovacím autem a ještě téhož dne se zmínění esenbáci zasloužili o to, aby se ocitl mimo komunistické nebezpečí. Vše bylo umocněno dramatickou scénou jeho třetí manželky, s níž manželství v té době už definitivně zhasínalo. V exilu – se kterým se těžce sžíval, jelikož se rodná země nedala odnést na podrážce vlastních bot – se stal mimořádnou a respektovanou osobností.

Peroutkův útěk však byl labutí písní klatovské organizace. Jak organizátoři, tak klientela byli v několika vlnách pozatýkáni a skončili ve vězení. Mezi prvními to byl divizní generál dr. Karel Janoušek, velitel československých letců ve Velké Británii. Stalo se tak 30. dubna

v Přešticích. Od počátku bylo jasné, že nešlo o náhodu, ale o promyšlenou akci. Na místě samém, tj. v Klatovech, to byla mimo jiné pozdější Peroutkova manželka – Slávka Fenclová, jež skončila ve vězení. Mezi posledními byl národně socialistický poslanec Josef Lesák s rodinou. Aby zkomplikovali sledování, Lesák odjel spolu se svým pětiletým synem vlakem a manželka se dvěma menšími dětmi autem, které řídil jejich přítel. Společný sraz měli před klatovským nádražím, tam na ně čekal s dalším vozem Jan Reiser. Potom se rozjeli směrem na Hamr, kde měla být konečná. Cestou je však dostihla další dvě vozidla, jedno z nich jim zablokovalo cestu. Takovým způsobem proběhlo jejich zatčení, psal se 4. květen 1948.

Za změněných politických poměrů docházelo také k transformaci v mezilidských vztazích. Seznamovali se a měli přitom k sobě blízko lidé, kteří by se za normálních poměrů nikdy nesetkali. Necítili by totiž potřebu. Toto obecné pravidlo naplňovala i ústřední postava dalšího příběhu. Byl jí pětatřicetiletý zubní technik z Prahy Václav Mrkvička, pracující u Charity. Díky svému povolání měl poměrně široký okruh známých. Jeho životní úroveň po válce vzrostla, proto si mohl pořídit do té doby nebyvalý luxus – letní byt. Vybral si Červenou, sporadicky osídlenou obec mezi Rejštejnem a Kašperskými Horami, původní německé obyvatelstvo bylo odsunuto. Měla nesporně jednu výhodu, obklopena hustými lesy stála stranou od veškerého aktuálního dění. Přitom jeho vztah k těmto končinám nebyl nikterak hluboký. Poprvé se zde ocitl po válce, kdy sloužil jako voják v Dlouhé Vsi. S manželkou nejprve dojížděli do Kašperských Hor, později definitivně z vítězila již zmíněná Červená.

V tlačenici, jež nastala po únorové vřavě 1948, se rychle zorientoval. Využil toho, že pocházel z nižších sociálních vrstev, otec byl dělník a matka uklízečka. Stal se předsedou odborové organizace a přihlásil se do KSČ, kde dostal dvouletou kandidátskou lhůtu. Jak plyne z následujícího líčení, jednalo se o čistě konjunkturální krok zajišťující klidné přežití. Byl vším možným, podobně jako kolegové z branže, jenom ne zapáleným komunistou. Ostatně takové pracovní prostředí něco podobného vylučovalo. Mezi jeho pacienty patřili

manželé Černínovi z české šlechty. Později k němu chodili do jeho soukromé, doma zřízené ordinace. Jednou se před Černínovou zmínil, že pojedje na dovolenou na Šumavu. Zpozorněla a doporučila mu, aby si o tom promluvil s dr. Jiřím Křížkem, známým pražským advokátem s dobrými styky ve šlechtických kruzích a pražských západních ambasádách. Shodou okolností se před krátkým časem i on stal Mrkvičkovým pacientem.

Při dalším setkání se oba rychle domluvili. K tomu, aby převedení přes hranice mohlo spolehlivě fungovat, bylo nutné získat jejich perfektního znalce. Jak se vzápětí ukázalo, nebyl to jednoduchý úkol. Němci, kteří toto kritérium splňovali, byli odsunuti. Mrkvička si nakonec vybral Karla Blahouta, rolníka a majitele výčepu piva v Červené, odkud se oba dobře znali. Tento třiatřicetiletý muž se narodil v nedalekých Nezdicích, pocházel ze zemědělské rodiny v Pohorsku. V roce 1947 získal sedmihektarové hospodářství v Červené, díky čemuž se definitivně osamostatnil. S hranicemi, alespoň těmi protektorátními, měl jisté zkušenosti z války, kdy je tajně překračoval. Jako zdejší rodník se výborně orientoval v lesnatém a kopcovitém terénu, což byl dar z nebes. S Mrkvičkovou nabídkou okamžitě souhlasil, z čehož plynul jeho nesouhlas s komunistickým režimem. Jinak by nemohl podobnou práci dělat, od počátku bylo jasné, že v případě prozrazení jim hrozilo vězení.

Při tomto jednání si přišla na své mapa okresu Sušice. Jednou z nevýhod byla skutečnost, že Červená byla poměrně vzdálená od hranic. Blahout při vyšetřování uvedl, že se jednalo o pěti- až šestihodinový pochod, nemluvě o náročnosti terénu. Z dostupných dokumentů není zřejmé, kudy uprchlíky vedl, takže v tomto směru nám zůstávají pouze více či méně věrohodné domněnky. Na druhé straně Červená měla jednu velkou přednost, riziko prozrazení bylo minimální a také k němu nedošlo. Nutno ještě doplnit jednu choulostivou věc – finanční záležitosti. Dr. Křížek se s Mrkvičkou již při úvodním jednání dohodli na tom, že taxa za jednu osobu bude 15 000 korun. Většina uprchlíků si něco podobného nemohla dovolit. Každý z nich, včetně Blahouta, měl dostat 5000 korun. Aby nedocházelo k finančním